

Krig

AF NAUJA KLEIST OG
MARLENE SPANGER

Krig er et sørgeligt aktuelt tema, der fylder sendeflader og aviser, og som sætter spot på retfærdiggørelsen af militærinterventioner og mulige terrortrusler. I 'virkelighedens verden' dør, lider og fordrives et stort antal mennesker hver dag af krigsfølger. Om der er tale om krig på det nationale plan eller det regionale plan, krigslignende situationer som "etniske udrensninger" eller terrorisme, så medfører sådanne ekstreme situationer ofte drastiske ændringer i kønsstrukturerne og i de kønsrepræsentationer, der udfolder sig i de konkrete krigssammenhænge.

Fælles for artiklerne i dette nummer af *Kvinder, Køn & Forskning* er, at de analyserer kønsrepræsentationer og de mange forskellige måder køn indgår i forståelserne og konstruktionerne af krig og konflikt. Der bliver sat fokus på spørgsmålene: Hvorledes bliver dikotomien mand/kvinde og kønsstereotyperne sat på spidsen? Hvilke kønsstrukturer og forestillinger om feminitet

og maskulinitet træder frem under krig og terrorisme? Hvordan griber køn, vold og konflikt ind i hinanden? Bliver kønnet tematiseret på andre måder nu end under den kolde krig?

Dette temanummer bringer et udsnit af de mange aspekter, der kan anlægges på krig og køn, belyst fra forskellige faglige og teoretiske perspektiver. Artiklerne analyserer massevoldtægterne i ex-Jugoslavien, kvinder i rummet under den kolde krig, forestillinger om 'gode flygtninge' i en flygtningelejr i Tanzania, koldkrigsspionromaner og kønsidealiser efter 11. september 2001.

Artiklerne vil ikke gennemgå ændringer af kønsstrukturerne og de materielle forhold, som for eksempel kriges grusomheder i forhold til, hvordan kvinder og mænd deltager i, mishandler og mishandles i krig. Læsere, der er specielt interesserede i et sådant perspektiv, kan blandt andet læse UNIFEMs rapport *Women and War*: <http://www.unifem.org>

Tidsmæssigt afgrænser temanummeret sig til perioden fra den kolde krig frem til i dag, og artiklerne bringes i kronologisk rækkefølge. Vi har valgt at lade den kolde krig være skæringspunkt, fordi denne epoke har fået vidtrækkende konsekvenser dels for de efterfølgende krige rundt omkring i verden, dels for Vestens selvforståelse som verdens frelser. Herhjemme har politisk historieforskning i den kolde krig for nylig været et hedt debateme, der har givet de borgerlige anledning til et opgør med venstrefløjen og for nogle af venstrefløjens repræsentanter har forskningen affødt en selvransagelse. Debatten har været præget af at fastholde unuancerede og dikotomiske synsvinkler. Den kolde krig var kendetegnet af de to konkurrerende supermagter, et truende våbenkapløb og skarpt optrukne fjendebilleder. Der var – tilsyneladende – ingen tvivl om, hvem *the good guys and the bad guys* var; i dag repræsenterer den muslimske mand Vestens fjendebillede. En af

forskellene mellem efterkrigstiden og i dag er som bekendt den kommunistiske og bipolar verdens sammenbrud, men dette til trods lever den dikotomiske tænkemåde i bedste velgående i dag. Temanummeret tematiserer afsluttende terrorangrebet den 11. september 2001 og de efterfølgende militærinterventioner. Disse begivenheder giver anledning til at reflektere over, hvorledes fjendebilleder reproduceres – ikke mindst de kønsstereotype.

Historikeren Marie Cronqvist sætter i sin nylæsning af John le Carrés roman *Spionen der kom ind fra kulden* spørgsmålstegn ved netop de entydige opfattelser af de gode og de onde ud fra perspektiverne maskulinitetskonstruktioner og koldkrigskultur. Hun deminsterer, med romanens mandlige spionhelt som antihelt, hvordan de klare skel mellem skyld og uskyld, øst og vest sløres, og hvordan billedet af den vestlige heroiske *cold warrior*, som menneskehedens frelser, står for fald.

Margaret A. Weitekamp problematiserer også den kolde krig. I den historiske artikel "Why Valentina and Not Our Gal?" retter hun blikket mod supermagternes rumprogrammer og den ambivalens, der herskede i forhold til kønsrelationer. Den første kvindelige russiske kosmonaut fløj ud i rummet i 1963, 20 år efter gjorde den første kvindelige amerikanske astronaut det samme; amerikanske kvinders plads var tilsyneladende et andet sted end lige netop i rummet.

Både Cronqvists og Weitekamps artikler er vægtige bidrag inden for den mere traditionelle historiske koldkrigsforskning, der primært finder sted inden for politisk historie. Artiklerne tilbyder analyser, der kan bidrage til et nuanceret billede af den kolde krig ved at tilføje perspektiverne køn og kultur.

Efter Murens fald og Sovjetunionens opløsning håbede mange, at fremtiden ville byde på en fredelig verden; dette ønske slog som

bekendt fejl. En lang række borgerkrige hærgede i 1990'erne, hvor blandt andet det tidligere Jugoslavien gik i opløsning. Massevoldtægterne i ex-Jugoslavien bragte for alvor diskussionerne om køn, krop og krig på den internationale dagsorden. Politolog Lene Hansen analyserer i sin artikel tre diskurser om massevoldtægterne. Disse diskurser forklarer voldtægterne som udslag af tre dominerende repræsentationer: voldtægt som normal og forventelig i krigsførelse på Balkan; voldtægt som usædvanlig, et udslag af serbisk krigsførelse og endelig voldtægt som et udslag af balkansk patriarkat. Hansen diskuterer de forskellige læsningers betydning for sikkerhedsbegrebet – og for argumentationerne for militær indgriben. Hun påpeger, at selvom det formodentlig er få voldtægter, der vil blive retsforfulgt ved den Internationale Krigsforbryderdomstol, er det af stor vigtighed, at voldtægt bliver betragtet som et sikkerhedsproblem og ikke bare et individuelt problem.

I løbet af 1990'erne eksploderede også en række borgerkrige i Afrika, Asien og Sydamerika. Hvor den kolde krigs krige i høj grad fandt sted mellem stater og mellem to politiske systemer, er 1990'ernes 'nye' krige ofte blevet forklaret og – opildnet – i identitetens navn: etnicitet, stamme, klan. Nærmere analyser af disse krige har ofte peget på alternative forklaringer, hvor kamp om ressourcer og eftervirkninger af kolonitiden og den kolde krig er fremherskende – som for eksempel en overflod af våben. Ikke desto mindre rejser borgerkrige nogle andre spørgsmål og problematikker end krige mellem to stater. Udviklingsforsker Simon Turner skriver om flygtninge fra borgerkrigen i Burundi i Centralafrika og humanitære diskurser i en flygtningelejr i Tanzania. Han sætter fokus på UNHCR's

forestillinger om den 'rigtige flygtning' og viser, hvordan unge mænd med politiske ambitioner falder uden for UNHCR's rammer for 'det gode fællesskab'. Samtidig peger Turners artikel på, at også forestillingerne om 'den rigtige flygtning' køn gradvist er blevet forskubbet: fra den politisk forfulgte mand til den lidende og tavse kvinde.

Afsluttende bliver 11. september 2001 og tiden derefter taget under behandling i sociolog Judith Lorbers artikel og den politiske aktivists Mette Buchardts debatindlæg. Begge påpeger, hvordan forestillinger om køn indtager en central plads i krigsretorikken. Lorber viser, hvordan amerikanske medier gengav forudsigelige kønsstereotyper efter 11. september 2001. Heltemodige amerikanske mænd og deres sørgende kvinder blev fejret, mens muslimske mænd blev dæmoniseret og kvinderne sentimentaliseret som undertrykte stakler. Et nærmere blik på 'virkelighedens' kvinder og mænd bryder imidlertid og omdefinerer kønsidealene på nye måder, hvor social klasse og etnicitet er centrale parametre. Lorber viser, at der er heterogenitet i de tilsyneladende homogene kønsrepræsentationer; der er ikke én, men mange maskuliniteter og femininiteter, der står i indbyrdes hierarki. Derfor er det nødvendigt at sætte fokus på *multiple gendering* – ikke bare at analysere forskelle mellem køn, men også i køn.

Vi håber, at temanummerets artikler afleder diskussion og eftertanke, men vi advarer på forhånd: det er ikke behagelig eller munter læsning.

Temarektører
Nauja Kleist og Marlene Spanger